

Petr Hasan

## „Neslušný a nevkusný film nemůže býti krásným“

*Katolická akce, struktury katolického tábora a jejich působnost na poli kinematografie v českém prostředí první poloviny 20. století*

Římskokatolická církev se nalézala v době po 1. světové válce v pozoruhodné situaci. Stále hájila, či spíše zachraňovala své pozice ve světě, který se po osvícenské změně paradigmatu odmítal smířit s vsudypřítomnou nezpochybnitelnou církevní autoritou a chtěl začít uplatňovat svůj vlastní rozum. Zároveň však již přehodnocovala tvrdý a nekompromisní antimodernistický kurz, který nastolil po revolučních událostech roku 1848 papež Pius IX. a později završil v dekretu *Lamentabili sane exitu* a encyklice *Pascendi Dominici gregis* papež Pius X. Církevní představitelé samozřejmě neopouštěli a nezpochybňovali kontinuitu protisekularizační práce svých předchůdců. Zároveň si ovšem začali připouštět, že v moderním světě je třeba používat moderní prostředky apoštolátu.<sup>1)</sup>

Postupné otevírání se požadavkům moderního světa se dělo ve dvou rovinách. Tou první bylo postupné akceptování emancipace laiků. Snaha laiků o vlastní aktivní úlohu v církvi byla dlouho vnímána jako nepřípustný plod světské demokracie. Poválečná církevní hierarchie si však v návaznosti na pontifikát Lva XIII. postupně začala uvědomovat, že je lepší tuto snahu využít a shora určit její směr a formu, než ji dusit a podrážet nohy. Vše nakonec vyvrcholilo ustanovením Katolické akce, v níž měly laické aktivity najít pod dozorem a řízením duchovenstva své pravé uplatnění.

Druhou rovinou bylo postupné osvojování si moderních způsobů práce a využívání moderních médií (k čemuž ostatně velice napomohl podíl laiků na činnosti církve). V období po 1. světové válce se rozvinul katolický tisk, církev se začala více zajímat o divadlo, rozhlas a také o film. Právě vztah římskokatolické církve ke kinematografii lze vnímat jako modelový příklad vztahu římskokatolické církve ke všem moderním médiím a potažmo také k celému modernímu světu.

Téma vztahu římskokatolické církve ke kinematografii leží prozatím mimo pozornost českého historického bádání. V zásadě máme k dispozici pouze studii Rudolfa Vévody

1) Nutnost otevřít dialog s moderním světem si uvědomil již papež Lev XIII. Jeho relativně liberální pontifikát kontrastuje s konzervativním a antimodernistickým pontifikátem jeho předchůdce Pia X. i jeho nástupce Pia XI. Lev XIII. položil základy, na kterých církev první poloviny 20. století dále stavěla. Ve své encyklice *Aeterni Patris* z roku 1879 stanovil tomismus jako oficiální rámec katolického myšlení, díky kterému doká-

o filmových encyklikách papežů první poloviny 20. století<sup>2)</sup> a bakalářskou diplomovou práci Alice Bittnerové o kinofikaci Svatého Kopečku u Olomouce.<sup>3)</sup> Vzhledem k tomu, že situace v českém filmu byla po celou první polovinu 20. století silně ovlivňována německými vzory, lze získat řadu informací z německé studie *Kirche und Film*.<sup>4)</sup> Její autor Heiner Schmitt zpracoval velké množství archivních materiálů, díky nimž podal základní přehled o německých katolických i protestantských filmových výrobních společnostech, natáčecích filmech, preferovaných tématech a různých vzdělávacích, osvětových či misijních spolcích, které film pro svou činnost využívaly.

Pokud je v úvahu brána skutečnost, že se osobnosti římskokatolické církve zpravidla nevěnovaly otázkám kinematografie na plný úvazek, ale filmová problematika tvořila spíše určitý výsek v pestré škále jejich zájmů a činností, obrátí se čtenářská pozornost na množství odborné literatury z oblasti církevních dějin. Jako rozsáhlá encyklopedie českých kulturních osobností z řad římskokatolické církve může posloužit studie Martina C. Putny o české katolické literatuře,<sup>5)</sup> která zároveň své téma zasazuje do širších kulturních a společenských kontextů. Přehled po významných českých katolických osobnostech přináší také Jiří Hanuš ve svém reprezentativním výběru.<sup>6)</sup> O diplomatických vztazích Československa a Vatikánu, které byly důležité i pro formování názorů na kinematografii našich domácích církevních představitelů, pojednává ve své knize církevní historik i dlouholetý velvyslanec u Svatého stolce František X. Halas.<sup>7)</sup> Dále je pak možno zmínit ještě studii o pražském arcibiskupovi Františku Kordačovi,<sup>8)</sup> který jako primas český a předseda Katolické akce zcela zásadně ovlivňoval katolickou filmovou činnost.

Jak již bylo řečeno, nebyla problematika vztahů českých představitelů římskokatolické církve ke kinematografii do dnešní doby zpracována.<sup>9)</sup> Nedostatek odborné literatury, kte-

---

že katolická nauka odolat racionalistické kritice. Církev se díky tomismu měla obrodit a stát se autenticky moderní, přesto však zůstat fundamentálně katolickou. Svou zřejmě nejznámější encyklikou *Rerum Novarum* z roku 1891 formuloval Lev XIII. moderní katolickou sociální nauku, která se vymezovala jak proti komunismu, tak proti kapitalismu. Tuto encykliku ve 30. letech 20. století ještě rozvinula a aktualizovala encyklika Pia XI. *Quadragesimo Anno*. (Více viz např. Mark S c h o o f, *Výzva nového věku*. Praha: Vyšehrad 1971, s. 47–48; Tomáš M a c h u l a – Štěpán Martin F i l i p, *Tomismus čtyřiaadvaceti tezí*. Praha: Krystal OP 2010, s. 22–32; Ctirad Václav P o s p í š i l, *Lev XIII. a jeho encyklika o Duchu svatém* (úvod k českému vydání encykliky). In: L e v X I I I . , *Divinum Illud Munus*. Praha: Krystal OP, 1998, s. 5–18).

- 2) Rudolf V é v o d a, „Tohle bláznění nebude dlouho trvat.“ Papežové a film do poloviny 20. století. In: Václav N e k v a p i l – Rudolf V é v o d a (eds.), *Média, kultura a náboženství*. Praha: VOŠP 2007, s. 147–154.
- 3) Alice B i t t n e r o v á, *Kinofikace Svatého Kopečku u Olomouce (na pozadí stručného nástinu dějin československé kinematografie) 1927–1991*. Olomouc: Katedra divadelních, filmových a mediálních studií (bakalářská diplomová práce) 2008.
- 4) Heiner S c h m i t t, *Kirche und Film. Kirchliche Filmarbeit in Deutschland von ihren Anfängen bis 1945*. Boppard am Rhein: Harald Boldt Verlag 1979.
- 5) Martin C. P u t n a, *Česká katolická literatura 1918–1945*. Praha: Torst 2010.
- 6) Jiří H a n u š, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2005.
- 7) František X. H a l a s, *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2013.
- 8) Pavel M a r e k – Marek Š m í d, *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2013.
- 9) Autor této studie však pracuje na disertační práci, v níž se pokouší současný stav změnit — pod názvem *Vztah římskokatolické církve k filmu v českém prostředí od počátku kinematografie do roku 1948* vzniká na Katedře filmových studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze pod vedením doc. Ivana Klimeše.

rá by pro studované téma podávala alespoň základní hrubé rámce, lze suplovat výše nastíněnou literaturou. Ta však o existujících církevních strategiích pro oblast filmu neříká téměř nic. Lze ji však použít jako zdroj jednotlivých kusých informací, jako jsou jména osob, názvy spolků a odkazy na články v dobových katolických periodikách. Z takto získaných střípků pak lze skládat základní kostru a na ní pak konstruovat příběh o českých katolických kinematografických aktivitách.

Pro první vhled do složité struktury různých zdola i shora iniciovaných aktivit a složitých osobních vztahů, které panovaly mezi jednotlivými aktéry, se jeví jako nejvhodnější sledovat ty aktivity římskokatolické církve, které probíhaly právě v rámci iniciativy zvané Katolická akce. Nejednalo se totiž o jeden z mnoha katolických spolků, ale spíše o celokatolické hnutí, do kterého se měli zapojit všichni katolíci (nebo alespoň ti uvědomělí, horliví a biřmovaní) a které mělo jasné celospolečenské a universalistické poslání. Katolická akce neměla tedy být konkurentem ostatním katolickým činnostem, ale měla všechny ostatní činnosti v sobě obsáhnout a koordinovat. Díky těmto snahám se tak skrze Katolickou akci dozvídáme o všech ostatních významnějších katolických aktivitách včetně těch filmových. Přestože Katolická akce měla být především hnutím, v jehož duchu měli všichni katolíci a všechny katolické spolky jednat, potřebovala k uskutečnění konkrétních akcí vytvořit také reálnou organizaci. Tato organizace navíc dokumentovala svou činnost, a zanechala nám tak další důležité prameny pro dnešní historický výzkum.<sup>10)</sup>

## Duch hnutí

Za duchovního otce a hlavního iniciátora Katolické akce bývá považován papež Pius XI. a jako zakládající dokument pak papežská encyklika *Ubi arcano Dei consilio* z 23. prosince 1922. Papež v první encyklice svého pontifikátu vyjmenoval choroby doby a navrhl jejich léčbu. Svět podle papeže trpěl především rozvrácením starých paternalistických autorit a postupující sekularizací. Zlo modernismu, které bylo rozpoznáno a popsáno Piem X., vyveskalovalo navíc dle papeže hrůzami světové války, nacionalistickým šovinismem a bol-

10) Vzhledem k tomu, že Katolická akce měla vzniknout při každé farnosti, je dnešní stav dochovaných materiálů velice tristní. V Archivu Národního muzea je uložen fond Svatováclavské ligy (1927–1948), která fungovala v podstatě jako ústředí Katolické akce pro celou pražskou arcidiecézi a ve filmových záležitostech pak pro celou republiku. Archivní fond je však bohužel nezpracovaný, a tudíž nepřístupný. V Zemském archivu v Opavě (pobočka Olomouc) je uložen zpracovaný fond Arcidiecézní rady Katolické akce Olomouc (1926–1949), tedy nejvyšší instance pro moravskou arcidiecézi. Z farních poboček Katolické akce jsou dochovány pouze drobné fondy: Katolická akce — farní výbor, České Heřmanice (1931–1943) a Katolická akce mládeže Hnátnice (1945–1946) v Státním okresním archivu (dále jen SOKA) Ústí nad Orlicí, Katolická akce — okresní výbor Dobříš (1900–1949) v SOKA Příbram, Katolická akce Javorná (1932–1938) v SOKA Karlovy Vary, Katolická akce Mníšek pod Brdy (1933–1939) v SOKA Praha-západ, Katolická akce Osice (1931–1932) v SOKA Hradec Králové, Katolická akce Trnava (1947–1947) v SOKA Třebíč, Katolická akce Třeboradice (1935–1940) a Katolická akce Vinoř (1947–1947) v SOKA Praha-východ a Katolická akce v arcidiecézi pražské Kouřim (1937–1938) v SOKA Kolín. Jako kniha zápisů z porad Katolické akce sloužila po jejím ustanovení také Zápisná kniha katolického spolku v Dolních Počernicích, která je dochována v archivním fondu Farní úřad Dolní Počernice (1727–1959), SOKA Praha-východ. Dotazníky z února 1933, které se ptají na existenci a fungování farní Katolické akce a dokumentují tak snahu po vzniku Katolické akce při každé farnosti, jsou součástí archivního fondu Farní úřad Zlatníky a jsou uloženy v SOKA Praha-západ.

ševismem. Leitmotivem navrhované katolické pomoci se pak stalo motto papeže Pia XI. *Pax Christi in regno Christi (Pokoj Kristův v království Kristově)* a práce kontinuálně navazující na tradici papežových předchůdců.<sup>11)</sup>

Katolická akce tak měla navazovat na různé starší křesťanské iniciativy a spolky provozované církevní hierarchií, jednotlivými řeholemi anebo laiky. Vedle množství různých charitativních spolků, mariánských družin, misijních organizací, spolků pro kněžská povolání, svazy katolických žen a dívek anebo řeholních terciářů<sup>12)</sup> tu však již od 60. let 19. století existovala také italská iniciativa *Azione Cattolica*, která se stala vzorem mezinárodního celokatolického hnutí a dala mu také jméno. Patronem Katolické akce se stal sv. František, který stál ve 13. století u zrodu velkého církevního obrodného hnutí, kterým se měla poválečná Katolická akce inspirovat. Jako svátek Katolické akce pak byla určena slavnost Ježíše Krista Krále, která byla slavena poslední neděli v říjnu.<sup>13)</sup>

Katolická akce měla být, jak již bylo řečeno, zastřešující iniciativou, v jejímž duchu měly všechny ostatní spolky, družiny a organizace konat. Katolická akce byla nejdůležitějším prvkem papežova programu na rechristianizaci světa a měla se tedy věnovat všem aktivitám, které v tomto duchu působily, bez rozdílu. Zároveň měla být přísně apolitická, jelikož neměla sloužit partikulárním zájmům jednotlivých stran, spolků či uskupení, ale celému lidstvu. Důraz se kladl právě na to, aby v Katolické akci působili i katolíci, kteří se z různých důvodů nehodlali angažovat v katolických politických stranách. Katolická akce měla stát nad všemi těmito stranami a neměla být ohrožena žádnými světskými kompromisy a politikařením.<sup>14)</sup> Termín „katolická“ nemohla mít ve svém názvu žádná jiná světská organizace ani politická strana, byť by chtěla jednat v zájmu katolických ideálů. Tento termín byl vyhrazen jen pro katolickou církev a aktivity, které sama církev vykonávala.<sup>15)</sup> Ve všech textech, které se Katolické akci, jejímu ustavení a jejím úkolům věnují, je kladen velký důraz na její absolutní pravdivost a univerzální působnost, které by nemohly být zaručeny jinak než právě jejím přímým napojením na církevní hierarchii.<sup>16)</sup>

11) Návaznost papeže Pia XI. na jeho předchůdce v boji proti sekularismu je výsledovatelná až k papeži Lvovi XIII., který ve své encyklice *Aeterni Patris* z roku 1879 nastoluje tomismus jako oficiální myšlenkový diskurs katolické církve. Idea byla taková, že pokud svět osvícenskou racionalitou dospěl až k odmítnutí Boha a všeho transcendentna, je potřeba stejnou racionalitou přítomnost Boha ve světě a pravdivost katolické vírouky sekularizovanému světu opět vysvětlit. Na tyto snahy navazuje „antimodernistický“ papež Pius X. se svým mottem *Instaurare Omnia in Christo (Obnovit vše v Kristu)*. Jeho nástupce Benedikt XV. se pak zaměřil na obnovu v Kristu pomocí misijní práce v koloniích. Pius XI. v této tradici pokračoval, ale zaměřil se na vnitřní misie a inicioval Katolickou akci. (Více viz J. Křílín, *O Katolické akci. Život IX*, 1927, č. 17–18 (1. 12.), s. 1–3).

12) Příslušníci třetích řádů (terciáři) byli laičtí sympatizanti s určitým řeholním řádem, kteří se účastnili do jisté míry života dané řehole. Bydleli ovšem mimo klášter, vykonávali civilní povolání a mohli vstoupit do manželství. Františkánským terciářem byl i lidovecký poslanec a ministr František Nosek. (Viz Martin C. Putna, *Česká katolická literatura 1918 — 1945*, s. 502).

13) Slavnost Krista Krále vyhlásil papež Pius XI. ve své encyklice *Quas Primas* z 11. prosince 1925. Slavnost měla podporovat celý papežův program obnovy světa v Ježíši Kristu a budování Království Kristova v Kristově pokoji. Po úpravě liturgického kalendáře, ke které došlo po Druhém vatikánském koncilu, byla Slavnost Krista Krále přesunuta na konec liturgického roku, tedy na poslední neděli před adventem.

14) Ve výzkumu ovšem narážíme na rozpor mezi ideálním stavem a běžnou praxí, ve které je velice nesnadné oddělit od sebe politické a nepolitické oblasti konání Katolické akce, která byla minimálně na našem území personálně úzce propojena s Československou stranou lidovou. Viz také pozn. 61.

15) Jan Evangelista Urbán, *Jméno Katolická akce. Katolík IV*, 1939, č. 9, s. 66.

16) Slovo katolická pochází z řeckého slova „katholikos“ (καθολικός), které znamená všeobecná či universální.



Katolická akce tedy nesla ve svém názvu slovo „katolická“, jejím hlavním iniciátorem byl papež a celá její existence měla být naplněním a uskutečněním oficiální církevní strategie, jak fungovat v moderním sekularizovaném světě. Hlavní myšlenkou celé Katolické akce však bylo přizvání k apoštolské práci duchovenstva i zbožné laiky.

Přizvání „laického živlu“, jak o nevysvěcených katolících mluvily dobové brožury, bylo ve své době velkým krokem vstříc modernímu světu. Církev tak veřejně deklarovala, že akceptuje společenské změny směřující k větší demokratičnosti světa. Bedřich Vašek, jeden z hlavních představitelů Katolické akce v olomoucké arcidiecézi, napsal, že je třeba na moderního člověka působit moderními prostředky. Moderní člověk je, podle Bedřicha Vaška, jako demokratický volič zvyklý být všude spolupracovníkem a nepřistoupí již jen na pasivní úlohu „maličkého“, kterého církev musí chránit před bludem. Moderní člověk chce sám aktivně působit po boku duchovních, čehož církev musí využít a organizovat apoštolát laiků v duchu hesla: „Na hradby musí i laici“.<sup>17)</sup>

Zapojování laiků do denního života církve se dělo na mnoha frontách. Zásadní pro novou tvář církve 20. století byla různá mládežnická hnutí (německý Quickborn, belgické hnutí Jeunesse ouvrière chrétienne anebo katolická větev skautingu) a hnutí liturgické. Ve všech těchto hnutích získávali laici důstojnější a aktivnější roli, než tomu bylo zvykem v antimodernistické církvi 19. století. Začal se klást větší důraz na použití národních jazyků v liturgii, laici byli přizváni k modlitbě breviáře a začaly se opouštět staré modely devocionální zbožnosti růženců a procesí.<sup>18)</sup>

Horliví katoličtí laici tedy měli být přizváni k liturgii, k duchovním cvičením — exerciciím a k apoštolátu. Do jisté míry šlo o aplikování principů podobných třetím řeholním řádům, ovšem s tím rozdílem, že členství Katolické akce mělo být otevřeno všem katolíkům a její působnost měla být vskutku universální. Laičtí členové Katolické akce měli být biskupem vysíláni do nejproblematictějších míst moderního světa a působit mezi lidmi sobě blízkými. Takovým místem byly například periferie velkých měst. Ve farnostech starého typu znal farář všechny své farníky osobně. V nových periferiích pak na jeden kostel připadaly tisíce potenciálních farníků. Zde měli nastoupit vyškolení a horliví členové Katolické akce a systematicky působit každý ve své specifické oblasti. Ideálem mělo být, aby se apoštolátem dělníků zabývali katoličtí dělníci, apoštolátem námořníků katoličtí námořníci, apoštolátem studentů katoličtí studenti atd.

Nad prací „laického živlu“ měla však svou autoritou vždy dozírat církevní hierarchie. Laikům bylo přiznáno povolání k práci ve službách církve, nemělo jim ovšem být přiznáno vrchní vedení a organizování této práce. To mělo zůstat vždy v rukou duchovenstva. Takový postup vysvětlovali církevní představitelé teologicky tím, že každý věřící má skrze křest podíl na kněžství Ježíše Krista, skrze biřmování pak má věřící i dar Ducha svatého,

---

K dobovému katolickému pojetí umění — katolického umění je důležitý příspěvek kněze brněnské diecéze Dominika Pecky, který tvrdí, že je oxymorónem mluvit o katolické filosofii, katolické vědě, katolickém umění, „nebo dokonce o katolických stranách politických, katolickém kaktusářství nebo katolickém ping-pongu. Katolictví znamená obecnost, celost, úhrn, otevřenou bránu všemu velkému a krásnému na světě.“ (Viz Dominik Pecka, *Moderní člověk a křesťanství*. Praha: Vyšehrad 1948, s. 74).

17) Bedřich Vašek, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*. Olomouc: Velehrad, nakladatelství dobré knihy v Olomouci 1939, s. 24–26.

18) Martin C. Putna, *Česká katolická literatura 1918 — 1945*, s. 42–48.

který mu umožňuje konat dobro ve veřejné činnosti pro církev. Žádná z těchto svátostí však není tak důležitá jako charisma vysvěceného kněze anebo dokonce biskupa, který je chápán jako přímý zástupce Ježíše Krista na zemi.<sup>19)</sup> A církev, která je řízená papežem a biskupy, je v důsledku vedena Duchem svatým, který zajišťuje její vždy správné rozhodnutí.<sup>20)</sup> Bedřich Vašek přirovnával Katolickou akci k armádě, která je složena z oddílů různých zaměření a vojáků různých schopností. Aby byla taková armáda bojeschopná, potřebuje centrální velení.<sup>21)</sup> Stejně jako je generál zodpovědný za životy svých vojáků, je i farář zodpovědný za spásu duší věřících ve své farnosti a biskup za spásu duší věřících v celé diecézi. Církevní hierarchie si tedy z tohoto titulu osobovala právo rozhodovat ve všech zásadních věcech Katolické akce přesto, že Katolická akce měla být především záležitostí laiků.<sup>22)</sup>

Povolání „laického živlu“ bylo rozhodně krokem vstříc modernímu světu, zároveň však církevní hierarchie důkladně všechny upozorňovala na skutečnost, že laický apoštolát není vlastní jen modernímu světu 20. století, ale že Katolická akce v podstatě jen oživuje tradici, která byla přítomná již v rané křesťanské církvi.<sup>23)</sup> V Novém zákoně je na několika místech vzpomenu na pomocníky a přátele apoštolů,<sup>24)</sup> kteří mají být „bezúhonní a ryzí, Boží děti bez poskvrny uprostřed pokolení pokřiveného a zvráceného,“ v němž mají svítit „jako hvězdy, které osvěcují svět“<sup>25)</sup> a být „živými kameny, z nichž se staví duchovní dům,“ aby se stali „svatým kněžstvem a přinášeli duchovní oběti, milé Bohu pro Je-

19) „Ovšemže se hrdosti a pyše naší demokratické doby nezamlouvá, že všichni katolíci diecese mají ve všem, co se týče víry, svátostí a kázně, poslouchati biskupa, ale je to od Krista Pána tak ustanoveno. Neboť biskup není reprezentantem jedné anebo vícero osad anebo zmocněncem, nýbrž Kristovým zástupcem. Duchem svatým ku správě církve ustanoveným. Proto musí všichni, kněží i laikové, i kdyby biskupa učeností a ctností předčili, ve všem, co se týká církevního života, v posvátné poslušnosti biskupa se podrobiti.“ (Viz Pastýřský list československého episkopátu: Akce katolická. *Lidové listy* 7, 1928, č. 12 (15. 1.), s. 7–8 (příloha Kulturní život)).

„Biskupové jsou nástupcové apoštolů, kteří obdrželi od našeho Spasitele posláni, aby hlásali evangelium po celém světě: Jdouce učte všechny národy. Oni jsou vůdcové opatření zvláštní pravomocí. Katolická akce jim má vždy ve své práci býti poddána, aby neztratila, lze-li užítí filosofického výrazu, formu svého bytí. Je třeba mítí vždy na paměti ono přeslavné a moudré slovo jednoho apoštolského Otce: Nic bez biskupa.“ (Viz Projev Svatého Otce o Katolické akci (učiněný dne 31. května 1936). *Katolík* 1, 1936, č. 9, s. 65–66.) „Ředitelem však poradního sboru může zase býti jen velmi vzdělaný kněz, poněvadž theologické vzdělání a jistá pastorační zkušenost ho uschopňují ke správnému řízení různých referátů, aby svou činností stále směřovaly k vlastnímu cíli: záchraně duší a věčné spáse lidstva nám svěřeného na tom kterém území. Nutno též počítati se stavovskou milostí. Ač má i laik Ducha Svatého ze svátosti biřmování, které zoveme zcela správně svátostí laického apoštolátu, přece nemá onu náplň charismat Ducha Svatého, kterou má kněz z ordinace jáhenské a kněžské a dokonce biskup z ordinace biskupské. Toto nejsou jen nějaké formality, toto jsou působivé a působící svátosti! Bohužel, dnešní mentalita moderního světa těchto realit nechápe.“ (Viz Alois Stork, *Katolická akce v Československé republice. Život* 13, 1931, č. 16, s. 234).

20) „Zkušeností i skutečností je dokázáno, že Církev, jsouc vedena Duchem svatým, koná právě v pravý čas. Třebaže se zdá to neb ono opatření církve vrstevníkům býti předčasné nebo opožděné, příliš přísné nebo shovívavé, pokaždé bylo počínání církve ospravedlněno následujícími událostmi.“ (Viz Pastýřský list československého episkopátu: Akce katolická. *Lidové listy* 7, 1928, č. 12 (15. 1.), s. 7–8 (příloha Kulturní život)).

21) Bedřich Vašek, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*, s. 48.

22) Bedřich Vašek, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*, s. 35.

23) Josef Will, *Handbuch der katholischen Aktion*. Freiburg im Breisgau: Herder & Co. GmbH Verlagsbuchhandlung 1934, s. 45–52.

24) Např. Sk 2, 42–47, Sk 4, 32–37, Tit 3, 14, 1Pt 4, 10 a především pak Řm 16, 1–16.

25) Fil 2, 15.

žíše Krista“.<sup>26)</sup> Oficiálně se tedy nemělo jednat o demokratizaci pastorage, ale o návrat k původním apoštolským ideálům.

### Geneze Katolické akce v Českých zemích

Činnost Katolické akce předznamenávaly na našem území aktivity nejrůznějších katolických spolků a organizací. Laický apoštolát a charitativní činnost na periferiích velkých měst a mezi nekatolickým obyvatelstvem vykonávaly skupiny terciářů<sup>27)</sup> a různé mariánské družiny. Spolky horlivých akceschopných katolíků se také přirozeně organizovaly okolo kostelů. Kupříkladu v Dolních Počernicích zasedal již od dubna roku 1906 katolický spolek, který organizoval vlastník místního panství Vojtěch baron Dercseny. Tento katolický spolek (ve kterém nezasedal místní farář!) organizoval různé přednášky na témata škodlivosti rozluky manželství a španělského anarchismu, či prospěšnosti antisemitismu a všeodborového sdružení katolického dělnictva. Když vznikla v únoru roku 1934 v Dolních Počernicích Katolická akce, pokračovala přirozeně ve vedení knihy<sup>28)</sup> a navázala plynule na předešlé zápisy katolického spolku.<sup>29)</sup>

Na celostátní úrovni připravovalo půdu pro vznik Katolické akce Sdružení katolické inteligence,<sup>30)</sup> které uspořádalo dne 10. listopadu 1926 zvláštní poradu v pražské Národní kavárně, na které byl ustaven zvláštní akční výbor pro přípravnou práci na vzniku organizace laického apoštolátu ve složení: dr. Josef Hronek, dr. Václav Janda, dr. Josef Doležal, dr. Dionýsius Polanský, dr. Josef Novák, František Světlík a kanovník J. Hanuš.<sup>31)</sup> Dne 6. března 1927 proběhl za předsednictví pražského arcibiskupa Františka Kordače sněm kulturních pracovníků v bubenečském arcibiskupském gymnáziu. Na sněmu byl dohodnut další postup práce, který měl směřovat ke konečnému uvedení Katolické akce do Československa. Akční výbor byl pověřen vypracováním organizačního řádu, který byl schválen 5. října 1927. Spolu s organizačním řádem vyšel i pastýřský list československého episkopátu o Katolické akci.<sup>32)</sup>

Zatímco nadšení dobrovolníci organizovali po republice speciální kurzy pro klér i laiky,<sup>33)</sup> přistoupila Církevní hierarchie k budování centrálních institucí Katolické akce. Na

26) 1Pt 2, 5.

27) Zejména členové františkánského třetího řádu, který byl organizován Janem Evangelistou Urbanem kolem Konventu u Panny Marie Sněžné na pražském Jungmannově náměstí, byli velmi aktivní v různé charitativní činnosti a první fázi utváření pražské Katolické akce (viz pozn. č. 12).

28) SOkA Praha–východ, Farní úřad Dolní Počernice (1727–1959), Zápisná kniha katolického spolku v Dolních Počernicích.

29) Poslední zápis je ze dne 6. března 1927.

30) Dějiny prvních kroků při zakládání Katolické akce jakožto instituce podávají např.: Václav Janda, Arcibiskup doktor František Kordač a Katolická akce. *Lidové listy* 7, 1928, č. 139 (17. 6.), s. 3; Alois Stork, Katolická akce v Československé republice. *Život* 13, 1931, č. 16 (5. 10.), s. 233–237; Anon., Laický živel v Katolické akci v Československu. *Život* 13, 1931, č. 17 (1. 11.), s. 249–250; Václav Janda, Svatováclavská liga. *Život* 13, 1931, č. 6 (15. 4.), s. 81–82.

31) Pavel Marek – Marek Šmíd, *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2013, s. 139.

32) Pastýřský list československého episkopátu: Akce katolická. *Lidové listy* 7, 1928, č. 12 (15. 1.), s. 7–8 (příloha Kulturní život).

33) Alois Stork, Katolická akce v Československé republice. *Život* 13, 1931, č. 16 (5. 10.), s. 233–237.

jaře roku 1928 byl ustaven sbor důvěrníků, kteří složili 4. března slib světícímu biskupovi Antonínu Podlahovi. V Praze vznikla centrální Říšská katolická rada<sup>34)</sup> pro všechny čtyři země,<sup>35)</sup> jejímž předsedou se stal automaticky arcibiskup František Kordač.<sup>36)</sup> Pro jednotlivé sféry činnosti byly zřízeny poradní sbory v čele s referenty (např. školský, tiskový, misijní, filmový atd.). V červnu roku 1928 se uskutečnila první schůze, proběhla návštěva u papežského nuncia Pietra Ciriaciho<sup>37)</sup> a nic již nebránilo tomu, aby se začalo s konkrétní prací. Přesto se však příliš nedělo a dít se ještě nějakou dobu nemělo.

První pokus o organizaci Katolické akce v Československu byl totiž po dvou letech zastaven. Roku 1929, dříve než byla jakákoliv viditelná aktivita hnutí vůbec patrná, vyhlásil ředitel Říšské katolické rady jménem arcibiskupa Kordače prozatímní pozastavení činnosti Rady a jejích pomocných sborů. Členové akčního výboru, bývalí členové Sdružení katolické inteligence, se však i po pozastavení činnosti cítili vázáni svou přísahou biskupovi Podlahovi a nehodlali svou aktivitu ukončit, obzvlášť ne v roce oslav tisícího výročí úmrtí sv. Václava. Sdružení katolické inteligence se tedy propojilo s výborem pro oslavu svatováclavského milénia a utvořili společně Svatováclavskou ligu, která nadále pokračovala v přednáškové a propagační činnosti Sdružení katolické inteligence a zároveň se nově hlásila i k odkazu Katolické akce.<sup>38)</sup>

Rozklíčovat všechny okolnosti vzniku, zorganizování a následného pozastavení činnosti Katolické akce v Československu není jednoduché. Do doby, než bude uspořádán a zpřístupněn archivní fond Svatováclavské ligy,<sup>39)</sup> jsme odkázáni jen na zmínky z dobo-

34) Již předtím ovšem existovala Říšská rada katolíků v Praze se sídlem ve Spálené ulici č. 80 (fara kostela Nejsvětější Trojice). Vysvítá to alespoň ze Zápisné knihy katolického spolku v Dolních Počernicích, kde byla roku 1924 obnovena místní farní rada katolíků pro obnovu náboženského života, a to právě podle stanov Říšské rady katolíků v Praze ve Spálené ulici. (Viz SOKA Praha — východ, f. Farní úřad Dolní Počernice (1727–1959), Zápisná kniha katolického spolku).

35) V původním návrhu se měla Katolická akce organizovat dle zemí a v rámci nich se dělit na českou a německou sekci. Brzy však zvítězil návrh na organizaci Katolické akce dle existující organizace církevní správy — tedy dle diecézí a arcidiecézí, aby se roku 1935 přistoupilo opět k organizaci dle zemí. Co se českých a německých sekcí týče, není situace zcela zřejmá. V pastýřském listu se praví, že do diecézní rady má být delegován zástupce farnosti za českou i německou stranu. (Viz Pastýřský list československého episkopátu: Akce katolická. *Lidové listy* 7, 1928, č. 12 (15. 1.), s. 7–8 (příloha Kulturní život).) Jezuita Alois Stork nás pak informuje, že z diecézní rady měly být do ústředního výboru zaslány dva zástupci — ředitel diecézní rady a referent centrální celoříšské rady, a to jak za českou, tak za německou stranu. Praxe však mohla být odlišná. Alois Stork kupříkladu navrhuje, aby se delegovali vždy jen dva zástupci — jeden Čech a jeden Němec, čímž se mělo předcházet dvojkolejnosti jednání a podporovat se naopak měla jednota a univerzální rozměr Katolické akce. (Viz Alois S t o r k, Katolická akce v Československé republice. *Život* 13, 1931, č. 16 (5. 10.), s. 233–237).

36) Faktické řízení a organizování činnosti však spadalo do gesce ředitele Katolické akce, kterým byl jmenován probošt Antonín Eltschkner, ten byl však brzy nahrazen kanovníkem Josefem Čihákem. (Viz Pavel M a r e k – Marek Š m í d, *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2013, s. 139).

37) Anon., Laický živel v Katolické akci v Československu. *Život* 13, 1931, č. 17 (1. 11.), s. 249–250.

38) Svatováclavská liga vznikla roku 1929 z Výboru pro oslavu milénia svatováclavského v Praze respektive Výboru pro oslavu tisícího výročí smrti svatého Václava. Jan Evangelista Urban přesvědčil již roku 1929 předsedu Svatováclavské ligy Václava Jandu, aby její prostředky a zázemí v Martinickém paláci na Hradčanském náměstí v Praze dal do služeb Katolické akce. Svatováclavská liga tak začala plnit funkci ústřední kanceláře Katolické akce pro pražskou arcidiecézi. (Viz Vojtěch N o v o t n ý, *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. Praha: Karolinum 2012, s. 86–88).

39) Svatováclavská liga se stala zemským ústředím Katolické akce a pro některou agendu (např. právě kinema-



vých periodik. Pavel Marek a Marek Šmíd přišli ve své knize o arcibiskupu Kordačovi s úvahou, zda právě jistá laxnost v realizování papežova požadavku na vznik Katolické akce ve všech zemích a všech diecézích mohla stát za Kordačovým odvoláním z funkce arcibiskupa, ke kterému došlo roku 1931.<sup>40)</sup> Důvody pozastavení činnosti ústředí Katolické akce — Říšské katolické rady také nejsou zcela zřejmé. Kromě napjatých vztahů arcibiskupa s papežským nunciem se nabízí ještě argument finanční náročnosti takového podniku a svou roli hrála dost možná i nedůvěra církevní hierarchie k laikům.<sup>41)</sup> Jisté však je, že ono pozastavení činnosti Říšské katolické rady znamenalo v zásadě jen krátkodobé přibrzdění celokatolického trendu. Mnoho osobností (z řad duchovních i laiků) dál v práci pokračovalo (např. v rámci Svatováclavské ligy) a mezi faráři a jejich farníky myšlenka také dále klíčila a rostla. Mnozí si dost možná vůbec neuvědomovali, že by mělo k nějakému útlu Katolické akce vůbec dojít.<sup>42)</sup> Po zvolení nového pražského arcibiskupa Karla Kašpara, nejpozději však od roku 1933, se již opět pracovalo, a to i z nejvyšších míst, na vytvoření husté celostátní sítě farních, děkanátních, vikariátních a diecézních organizací Katolické akce.

### Organizace Katolické akce

K budování organizační struktury Katolické akce vycházelo množství publikací od autorů, jako byl Bedřich Vašek<sup>43)</sup> (ředitel olomoucké arcidiecézní Katolické akce), Karel Žák<sup>44)</sup> (ředitel brněnské diecézní Katolické akce), Jan Evangelista Urban<sup>45)</sup> (františkán a organi-

tografickou) měla celorepublikovou působnost. Nahradila tak v podstatě Říšskou katolickou radu. Je tedy dosti pravděpodobné, že se ve fondu nachází i archiválie dokumentující organizaci Katolické akce na konci 20. let 20. století.

40) Pavel Marek – Marek Šmíd, *Arcibiskup František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2013, s. 140.

41) Kritika „laického živlu“ se objevuje v mnoha dobových článcích, které se věnují této kauze. Za všechny můžeme citovat autora anonymního článku, který byl otištěn v časopisu *Život* 1. února 1931. Autor článku, pravděpodobně sám kněz, argumentuje proti laikům jejich neznalostí dogmatiky a katechismu, vytýká jim jejich osobní chyby a končí zvoláním: „Takoví lidé ovšem nepochopí, že církev nemohla s nimi Katolickou akci začít!“ (Viz Anon., *Katolická akce — marné volání?* (K dopisu z Říma do řad inteligence). *Život* 13, 1931, č. 1 (1. 2.), s. 13–14).

42) Roku 1930 vyšla brožura Jana Evangelisty Urbana nazvaná prostě *Katolická akce*. J. E. Urban v ní hned na úvod píše: „Po všem, co se u nás psalo, píše a děje in puncto Katolická akce, se zdá, že nutno důrazně upozorniti na tyto okolnosti: Katolická akce není nikterak problém, aby se mohlo a smělo uvažovat, zda jest nutnou, zda jest oportunní, zda se dá provést a podobně. — Uvědomme si, že svatý Otec ji nařídil a že považuje každého katolíka za zavázána, aby se jí zúčastnil. Z toho plyne další postřeh, že vyhlášením této povinnosti nastává skutečný převrat v dosavadní pastoraci, a že pro katolíka nemůže o faktu tohoto převratu býti pochybností!“ (Viz Jan Evangelista Urban, *Katolická akce*. Praha: Nakladatelství Kropáč & Kucharský 1930).

43) Bedřich Vašek, *Dívka a Katolická akce*. Hlučín: Exerciční dům 1937. Bedřich Vašek, *Jinoch a Katolická akce*. Hlučín: Exerciční dům 1937. Bedřich Vašek, *Žena a Katolická akce*. Hlučín: Exerciční dům 1937. Bedřich Vašek, *Muž a Katolická akce*. Hlučín: Exerciční dům 1936. Bedřich Vašek, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*. Olomouc: Velehrad, nakladatelství dobré knihy 1939. Bedřich Vašek, *Kázání o Katolické akci*. Olomouc: Lidové knihupectví a nakladatelství 1936.

44) Karel Žák, *Katolická akce. Organisace v diecési brněnské*. Brno s. d.

45) Jan Evangelista Urban, *Katolická akce*. Praha: Kropáč & Kucharský 1930.

zátor laického apoštolátu na pražských předměstích), dominikánský teolog Reginald Dacík<sup>46)</sup> a další.<sup>47)</sup> Katolická akce byla organizována hierarchicky do několika úrovní a brožury popisují konkrétní specifické úkoly a metody práce pro každou z nich. Většina konkrétních praktických úkolů stála přirozeně na nejnížší instanci — farních organizacích. Ty si měly rozdělit farnost do tří oblastí: kostel, rodina, osada. Pro každou oblast pak vznikaly příslušné specializované odbory.

Pro oblast kostela měl vzniknout odbor chrámový, který se měl starat o výzdobu chrámu, a odbor liturgický, který se staral o organizaci poutí, kostelního zpěvu a měl působit na farníky (především samozřejmě na mládež), aby se hojně účastnila mší a života ve farnosti. Pro oblast rodiny měly být ustanoveny odbory pastorační a školský, které měly být k ruce rodičům při výchově dětí a pomáhat jim při jednání se státními školami. Pro oblast celé osady pak měl být organizován odbor mravností pro dohled nad vším, co by mohlo farníky pohoršit a ohrozit správný vývoj dětí a mládeže, dále odbor charitativní pro pomoc sociálně slabým obyvatelům, odbor exerciční pro pořádání duchovních cvičení, odbor radiový pro sledování nevhodných rozhlasových pořadů a organizování protestů proti nim a konečně také odbor kinematografický, který se měl starat o to, aby farníci bojkotovali špatné, urážlivé a nevhodné filmy a navštěvovali naopak filmy dobré. K tomu měl odbor zajistit a veřejně vyvěsit potřebné informace.

Praxe neměla být taková, aby ve všech farnostech vznikla plná škála všech odborů, ale vzniknout měly na příslušném místě vždy jen takové odbory a v takové podobě, jak si vyžádala místní situace. V každé farní Katolické akci se měly utvářet čtyři skupiny, a to skupina mužů, žen, dívek a jinochů. Každá skupina měla jednat samostatně a měla se starat o práci vždy ve své vymezené sféře.<sup>48)</sup> V čele každé skupiny měl stát důvěrník. Skupinovní důvěrníci a případně důvěrníci jednotlivých odborů pak měli tvořit farní radu Katolické akce, které předsedal farář a farní důvěrník. Na této nejnížší úrovni se mělo tedy jednat vskutku o akci „laického živlu,“ s výjimkou faráře se mělo jednat o samé příkladné a horlivé laiky.<sup>49)</sup>

Druhou instancí pak byla na Moravě děkanátní a v Čechách vikariátní rada Katolické akce. V čele děkanátní respektive vikariátní rady měl stát referent, který měl k ruce důvěrníka a poradní sbor dvou až čtyř pomocníků. Dále byla z jednotlivých farních důvěrníků složena děkanátní či vikariátní rada Katolické akce. Ta měla dohlížet na práci jednotlivých farních organizací a zprostředkovávat styk s diecézemi, s arcidiecézní radou v Olomouci a s pražským ústředím. Ústředí mělo organizovat a koordinovat práci v celé oblasti. V arcidiecézním ústředí předsedal arcibiskup, kterého mohl zastupovat místopředseda. Vlastní práci pak vykonával ředitel ve spolupráci se sekretářem. Na všech úrovních pak měly dle potřeby vzniknout příslušné pracovní odbory.

46) Reginald Maria D a c í k , *Základy Katolické akce*. Olomouc: Dominikánská Edice Krystal 1939.

47) Např. Anon., *Směrnice pro práci v Katolické akci v arcidiecézi olomoucké*. Olomouc: Katolická akce v arcidiecézi olomoucké 1939. *Katolická akce v praxi. Zpráva o II. kursu moravského kněžstva O katolické akci na sv. Hostýně 24.–27. srpna 1936*. Olomouc: Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje 1936.

48) Toto se zdá jako ideální situace, která se zřejmě v praxi příliš neujala. Ve všech sledovaných farních organizacích jednala vždy jedna smíšená skupina místních farníků — mužů i žen pohromadě.

49) Církev si ovšem i zde podržela rozhodující moc, neboť všichni důvěrníci byli jmenováni farářem.

### „Ne pro zábavu, ale také ne bez ní!“

Společným deklarovaným jmenovatelem všech aktivit farní, děkanátní, vikariátní, diecézní i arcidiecézní Katolické akce byla práce na rechristianizaci světa a spásy věrných i odpadlých duší. Pokud se však programové brožury zmínily o konkrétních úkolech, nedostaly se často dál než ke každodennímu potírání nemravnosti. Ta byla vnímána jako obzvlášť palčivý problém v souvislosti s mládeží. A tak i již zmíněný pastýřský list zařadil mezi nejdůležitější úkoly Katolické akce zamezení účasti dětí při tancích a nemravných divadlech a dozorování nad mládeží při zábavách.<sup>50)</sup> Bedřich Vašek také vyjmenoval nepřátele ve svaté válce proti nemravnosti: nemravné časopisy, ilustrace, obrazy, sochy na budovách, plakáty, sexuální poučování, společné koupání, neslušnou módu, smyslné tance a plesy, nevázanost v trempu, kult těla, přehánění ve sportu,<sup>51)</sup> alkoholismus a nemravný film.<sup>52)</sup>

Nemravnost byla, jak vidno, přítomná téměř ve všech aktivitách, kterými se mládež bavila. Nemravnosti nebylo možné uniknout! Namísto potírání a odmítání všech zábav, ve kterých se mohlo skrývat nebezpečí mravní zhouby a zkázy mladé duše, se však církev snažila prostřednictvím Katolické akce nabídnout konstruktivní řešení — vytvořit mravné a kvalitní alternativy světských zábav. Katolická akce si osvojila heslo „Ne pro zábavu, ale také ne bez ní!“<sup>53)</sup>

Iniciátoři Katolické akce si uvědomovali, jak je důležité, aby se Katolická akce nestala obskurní záležitostí skupinek náboženských sektářů a fundamentalistů. Členové Katolické akce se měli orientovat na moderní svět se všemi jeho výdobytky. Katolická akce měla být moderní, pokud chtěla působit v moderním světě. Bedřich Vašek k tomu poznamenává: „Bylo by malou ctí pro katolíky, kdyby se spokojovali hyperkonservativně jen s prostředky, jichž se s úspěchem používalo v minulosti.“<sup>54)</sup>

V podobném duchu se vyjadřuje i autor anonymního článku nazvaného „První kroky v Katolické akci“, který dost možná reagoval na neutěšenou situaci v její členské základně. Tento autor důrazně žádal, aby Katolická akce byla především sympatická, a to sympatická i pro nekatolíky. Katolická akce se neměla skládat z „nevkusně oblečených pobožníků a sluhů sakristií.“ Její členové měli sice propagovat „nezměnitelné Zákony Boží,“ to však neznamenalo, že by měli lpět na všem starém a konzervovat překonané názory. Člen Katolické akce měl naopak jevit živý zájem o každý plod „pravého pokroku“ a „podepřít každý pokus o nové formy krásy.“ Autor článku rozvíjel své úvahy až k otázkám módního vkusu členů Katolické akce, která neměla být tvořena ultrakonzervativními mravokárci, kteří by své pohrdání moderním světem demonstrovali na svém zanedbaném oblečení, ale

50) Pastýřský list československého episkopátu: Akce katolická. *Lidové listy* 7, 1928, č. 12 (15. 1.), s. 7–8 (příloha Kulturní život).

51) Upřednostňování tělesnosti nad duchovní stránkou lidského života byla vedle tradičního antikatalismu další výtkou vůči Sokolu. Sokolský sport s důrazem na kult těla stavěli katoličtí autoři do kontrastu s Orlem, u kterého není tělesná výchova cílem, ale prostředkem, jak dosáhnout lepšího duchovního života. (Viz např. Karel Vrátný, Katolická akce. *Lidové listy* 6, 1927, č. 252 (1. 11.), s. 5).

52) Bedřich Vašek, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*, s. 97.

53) Antonín Trnka, *Azione Cattolica* (referát o proslovu, který pronesl 6. března 1927 v Bubenči dr. Camillo Corsanega, římský advokát a předseda katolické mládeže italské). *Život* 9, 1927, č. 4 (1. 4.), s. 1–4.

54) Bedřich Vašek, *Katolická akce. Výzva Boží k laikům*, s. 112.

naopak modernímu světu otevřenými „ne přepychově, ale čistě a vkusně“ oblečenými sympatickými katolíky.<sup>55)</sup>

### Katolická akce, struktury katolického tábora a film

Jak již bylo řečeno, Katolická akce se měla snažit působit moderními prostředky v moderním světě. Je nasnadě, že nejtypičtějším moderním prostředkem, který si zároveň zasloužil největší péči, byl film. Jistý zájem římskokatolické církve o fenomén filmu lze vypočítovat již od samého počátku kinematografie,<sup>56)</sup> oficiálně artikulován byl tento zájem v encyklice *Vigilanti Cura* z 29. června 1936. Encyklika v zásadě označuje film za neskonalé užitečný, ale zároveň nebezpečný dar, který církev nemůže ignorovat, nemůže ovšem ani tolerovat, pokud je tento dar zneužíván. Církev, potažmo každý katolík by měli mít povinnost podle svých možností pracovat na tom, aby bylo filmu použito jen ve shodě s katolickým světonázorem a katolickou morálkou. Encyklika *Vigilanti Cura* počítá s existencí Katolické akce a vyzývá ke společné práci katolické laiky, duchovní a biskupy. Laici měli podle encykliky především bojkotovat všechny závadné filmy s nadějí, že filmoví producenti díky tomu sami zjistí, jak moc se jim výroba špatných filmů finančně nevyplatí. Aby každý laik věděl, jaký film je špatný a jeho návštěva se nedoporučuje či přímo zakazuje, měla vzniknout po vzoru americké Ligy slušnosti (Legion of Decency) v každé zemi filmová centrála pro hodnocení filmů. Její výsledky měly být otisknuty v příslušném periodiku.

Katolické pojetí kinematografie však nemělo být pouze negativní a kritické, ale naopak pozitivní a konstruktivní. Katolíci neměli jen bojkotovat špatné filmy, ale se stejnou vehemencí měli i podporovat a všem doporučovat filmy dobré. Katolické filmové centrály a katoličtí filmoví odborníci měli zasahovat přímo do výroby filmů — měli se nabízet filmovým producentům s radou, jakým tématům je radno se vyhýbat a jaké správné tendence je naopak žádoucí do filmů vkládat. Vznikat měly i filmové výroby, které by katolíci drželi ve svých rukou a které by zajišťovaly natáčení dobrých katolických snímků.

V Československu se této iniciativy chopila přirozeně Katolická akce. Doklady jejího zájmu o kinematografii jsou patrné již od samého jejího počátku.<sup>57)</sup> Filmový odbor vznikl již v první fázi při Říšské katolické radě na konci 20. let,<sup>58)</sup> doporučování dobrých filmů a vyzývání k bojkotu filmů špatných mělo však zatím neinstitucionální podobu a odehrávalo se na bázi sousedských vztahů mezi jednotlivými farníky. Zázemí a všemožnou podporu k pořádání přednášek se světlými obrazy a filmových projekcí pak poskytovala Svatováclavská liga. Ta nabízela k zapůjčení velké množství sérií diapozitivů k přednáš-

55) Anon., První kroky v katolické akci II. *Katolík* 1, 1936, č. 3, s. 19.

56) Máme namysli například filmování papeže Lva XIII., které proběhlo již roku 1896.

57) Za pokus o výrobu vlastního filmu můžeme snad považovat angažmá Svatováclavské ligy v rámci Millenia-filmu a na dotočení filmu o sv. Václavu roku 1930 (viz Viktor V e l e k , *Svatý Václav. První československý historický velkofilm*. Praha: Úřad vlády České republiky 2010, s. 37). O katolickém filmovém družstvu snil již na počátku 20. let 20. století také Karel Dostál Lutínov (viz Karel D o s t á l L u t i n o v , Katolická filmová společnost. *Den* 11, 1922, č. 92 (2. 4.), s. 5).

58) Anon., Laický živel v Katolické akci v Československu. *Život* 13, 1931, č. 17 (1. 11.), s. 249–250.



kám, promítací aparáty, zvukové zesilovače a disponovala dokonce i putovním kinem. Svatováclavská liga také pořídila vlastní kameru a plánovala natáčení cyklu vlastních filmů „Poutní místa v Československé republice“.<sup>59)</sup>

Až během druhé vlny zavádění Katolické akce u nás, tedy v polovině 30. let, se přikročilo k ustavení centrálního sboru, který měl mít klasifikaci filmů oficiálně na starosti. Situace však není zcela přehledná. Vedle sebe existovalo zřejmě více iniciativ,<sup>60)</sup> které se více či méně hlásily ke Katolické akci, a není zcela snadné je od sebe přesně odlišit a vysledovat jejich vývoj a genezi.

Nejpozději od léta roku 1934 existovalo Filmové sdružení Československé strany lidové,<sup>61)</sup> které sídlilo v paláci Charitas v Praze na Karlově náměstí.<sup>62)</sup> Jeho předsedou byl Ludvík Šafránek.<sup>63)</sup> V čele měl stát dvanáctičlenný výbor a pětičlenné prezidium ve složení: předseda Ludvík Šafránek, místopředseda Antonín Richter (farář v Topolčanech na Slovensku), jednatel Josef Reindl a později Jan Jelínek (úředník v Praze), pokladník JUDr. Josef Sklenář (advokát v Praze, člen komise pro Modus Vivendi a právní zástupce apoštolské nunciatury) a jezuita Karel Závadský (ředitel gymnázia na Velehradě).<sup>64)</sup> Dne 1. října 1935 bylo Filmové sdružení ČSL prohlášeno biskupskou konferencí za rozhodující organizaci ve věcech katolických zájmů o kinematografii.<sup>65)</sup>

Filmové sdružení ČSL zřídilo pro konkrétní práci specializované odbory. Organizačně propagační odbor, v jehož čele stál Ludvík Šafránek, měl na starosti péči o organizaci a propagaci katolické kinematografie, komerční otázky katolických kin (např. nákup filmů a jednání s půjčovnami), filmování katolických kulturních památek, přednáškovou a výchovnou činnost v oblasti filmu. Kulturní odbor, v jehož čele stál Karel Závadský, měl na starosti péči o vhodné vyučovací filmy pro mládež, výběr uměleckých a historických

59) Václav Janda, Svatováclavská liga. *Život* 13, 1931, č. 6 (15. 4.), s. 81–82.

60) Vyplyvá to alespoň z glosy otištěné v časopise *Katolík*, která informuje o vztahu české Katolické akce k mezinárodní katolické filmové centrále (OCIC). Česká Katolická akce zatím nebyla členem OCIC z toho důvodu, že zde chyběla jednotná organizace, která by oficiálně zastupovala všechny katolíky a jejich filmové aktivity. (Viz Anon., V mezinárodní katolické filmové centrále (pravidelná rubrika Film a radio). (Viz *Katolík* 2, 1937, č. 10, s. 77).

61) Vztah Katolické akce k Československé straně lidové je dalším dosud nejasným místem. Katolická akce sama o sobě nesměla být politická. Je však pravděpodobné, že na konkrétních pozicích se Katolická akce s Československou stranou lidovou personálně překrývala a že řadu aktivit, které měla Katolická akce ve svém programu, vykonávaly v různé míře spolupráce jiné organizace včetně Československé strany lidové. O vzájemné provázanosti svědčí i fakt, že dvě osobnosti zvolené do zvláštního akčního výboru, který měl od listopadu roku 1926 připravovat vznik Katolické akce u nás, Dionýsius Polanský a František Světlík, byly předními politiky ČSL.

62) Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, f. Arcidiecézní rada Katolické akce v Olomouci (1926–1949), inv. č. 41 Filmový odbor, Oběžník Filmového sdružení ČSL.

63) Ludvík Šafránek byl ředitelem premiérového kina Avion a od roku 1941 soudním znalcem pro obor kinematografie. Zasedal také ve Filmovém odboru kulturní rady a v jiných poradních filmových sborech.

64) Karel Závadský působil nejdříve na Arcibiskupském gymnáziu v Praze v Bubenci. Na Velehradě působil v letech 1936 až 1940 a poté opět v letech 1945 až 1949. Karel Závadský se ve své pedagogické a odborné činnosti specializoval na botaniku a především na výzkum zobonosek. Je autorem i filmového libreta *UMĚNÍ ZOBONOSEK*, které mělo premiéru 15. listopadu 1931 (viz P. Karel Závadský. Dostupné online: <<http://www.jesuit.cz/vzpominka.php?id=136>>, [cit. 12. 12. 2015]).

65) Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, f. Arcidiecézní rada Katolické akce v Olomouci (1926–1949), inv. č. 41 Filmový odbor, Přehled o stavu a situaci katolické kinematografie v Československé republice.

památek vhodných k natáčení, vznik katolického filmového archivu<sup>66)</sup> a poskytování posudků pro domácí filmové výrobní společnosti. Právnímu odboru, který měl na starosti právní zastupování a porady členům Filmového sdružení ČSL, vyhotovování smluv s Ochraným sdružením autorským, jednání stran kinolicenci a obecně vyřizování všech záležitostí, které se týkaly filmové legislativy, předsedal Josef Sklenář. Pro udržování styků se zahraničními katolickými organizacemi existoval odbor zahraniční, který se dále dělil podle jazykových oblastí na zahraniční odbor pro slovanské země a Francii, kterému předsedal Jan Jelínek, na zahraniční odbor pro anglicky mluvící země, kterému předsedal Václav Myslivec, a na zahraniční odbor pro německy mluvící země, kterému předsedal JUDr. Tomáš Hrobař. Dále existoval ještě technický odbor pro posuzování technického zařízení kin, kino-amatérský odbor a konečně cenzurní odbor v čele s Karlem Závadským. Cenzurní odbor tvořený pěti referenty měl navštěvovat filmová představení, hodnotit filmy a desetkrát do roka vydávat seznamy cenzurních výsledků.

Filmové sdružení ČSL se zabývalo klasifikací filmů již od léta roku 1934. V prvním roce informovali cenzurní referenti pouze o nezávadných filmech, a to celkem o šedesáti šesti. Roku 1935 přešli na tříúrovňové hodnocení filmů podle stupně závadnosti A, B, C. Do skupiny A připadlo 144 filmů, do skupiny B 50 filmů a do skupiny C jen 2 filmy. Od roku 1936 pak začali používat systém hodnocení dle belgické organizace Documentation Cinématographique de la Presse (DOCIP). Ta používala kategorie A pro film zcela nezávadný, Ad pro film zcela nezávadný a vhodný i pro děti a mládež, B pro film trpící drobnými prohřešky, C pro film s velkými závadami a D pro film se závadami takového charakteru, že je jeho návštěva katolíkům zakázána.

Mezi snímky zařazené do kategorie B patřily především naivní a bezduché příběhy, které neměly vést ke zušlechtění diváka, ale sloužily jen jako spotřební zboží. Do kategorie C pak patřily filmy, které podávaly vyložené škodlivý příklad a naváděly ke špatnému chování. Jednalo se o snímky, které měly schvalovat manželskou nevěru, zločin či sebevraždu. Filmy, které takto působily v menší míře, si vysloužily označení C, ty filmy, které se provinily ve velké míře, nesly označení D.<sup>67)</sup> Od února roku 1938 byla navíc uváděna umělecká kvalita filmů. Ta byla značena římskými číslicemi I až IV, s tím, že I. znamenala hodnotu prvotřídní a IV. hodnotu průměrnou.<sup>68)</sup>

Jako konkrétní příklad můžeme jmenovat snímek JEJÍ PASTORKYNĚ, film Miroslava Cikána z roku 1938, který byl zařazen do kategorie D s uměleckou hodnotou III. Verdikt byl podepřen argumentem, že prý „podání špatných stránek lidské povahy je zde předváděno jako samozřejmost a milostný hříšný poměr je podáván líbivě. Mimo to se režie dopustila blasfemie s kalichem při poutní pobožnosti“.<sup>69)</sup> Z poválečné kinematografie pak můžeme uvést snímek NADLIDÉ režiséra Václava Wassermana z roku 1946. Film podle katolických cenzorů vedl mládež k nenávisti a „nenávist znamená upadnout do začarovaného

66) Katolický filmový archiv měl ke konci 30. let 20. století uchovávat cca 3000 metrů snímků zachycujících různé církevní události jako např. I. Celostátní sjezd katolíků. Jeho další osud není bohužel znám. (Viz Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, f. Arcidiecézní rada Katolické akce v Olomouci (1926–1949), inv. č. 41 Filmový odbor, Zpráva o činnosti KCK.fis.).

67) Anon., Úvodem. *Katolík* 8, 1945, č. 1, s. 2.

68) Anon., Film. *Katolík* 3, 1938, č. 4, s. 30.

69) Anon., Film. *Katolík* 3, 1938, č. 7, s. 54.

kruhu, ve kterém se ubili nejenom Němci, ale mnoho národů před nimi. K výchově mládeže pro hrdinnost a věrnost není nenávisti potřeba.“ Z těchto důvodů byl film katolickou cenzurou zařazen do kategorie C s uměleckou hodnotou III.<sup>70)</sup> Jako nepřiliš umělecky zdařilý byl shledán i snímek Václava Kršky ŘEKA ČARUJE z roku 1945. Ten byl však pro své „laciné a ošklivé pikanterie“ zařazen navíc do kategorie D, tedy katolíkům zakázaný.<sup>71)</sup>

Časopis *Katolík*, v jehož pravidelné rubrice „Film“ byla hodnocení otiskována, se tak stal tribunou filmové osvěty Katolické akce. *Katolík* vydávala od roku 1936 Svatováclavská liga,<sup>72)</sup> jeho činnost byla zastavena po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, obnovena po skončení 2. světové války a ukončena po převratu roku 1948. V období od počátku německé okupace do násilného přerušení vydávání časopisu byla zakázána i katolická filmová cenzura. V té době na stránkách *Katolíka* vycházely jen informace o premiérách nových českých filmů, ovšem bez jejich kritického hodnocení. V prosinci roku 1946 byla v časopise otištěna nová pravidla klasifikace filmů. Cílem mělo být sjednocení klasifikace s ostatními zahraničními organizacemi a umožnění mezinárodní výměny posudků. Kategorie byly nově nazvány: přístupné pro všechny, přístupné dospělým (s malou výhradou), nedoporučuje se a zamítá se. Zcela pominuta měla být kategorie vnitřní kvality filmu, „neboť při klasifikaci ‚dobrý‘ musel by být film takový se všech hledisek a to by bylo asi tak u 5 % všech filmů.“<sup>73)</sup> Nová pravidla kladla naopak větší důraz na prostředí, ve kterém měl být film promítán.<sup>74)</sup> Filmy s jistými závadami, které by dospělému publiku v běžných kinosálech nepřinesly žádnou újmu, „nejsou vhodné pro farní sály, neboť publikum, které tam snad slyší duchovní konference a ví, že to vybíral sám farář, mohlo by být pohoršeno.“<sup>75)</sup>

Filmové sdružení ČSL mělo zajisté ambice stát se oficiálně centrální katolickou institucí pro záležitosti filmu. Nejpozději od dubna roku 1936<sup>76)</sup> došlo v tomto duchu k přejmenování Filmového sdružení ČSL na Filmové sdružení ČSL — Celostátní katolická centrála kinematografická v Praze (v pramenech se objevuje pod zkratkou KCK.fis.).<sup>77)</sup> Od 1. led-

70) Anon., Film. *Katolík* 9, 1946, č. 29, s. 12.

71) Anon., Film. *Katolík* 9, 1946, č. 3, s. 12.

72) Svatováclavská liga vydávala do roku 1936 časopis Přehled pro ctitele svatého Václava (později jako Přehled. Ilustrovaný čtrnáctideník Svatováclavské ligy). Roku 1936 byl v souvislosti se změnami v Katolické akci založen Svaz katolických mužů. Svatováclavská liga začala tedy vydávat nový časopis *Katolík*. List svazu katolických mužů (od roku 1937 se změněným podnázvem List svazu katolických mužů a Katolické akce). (Viz Vojtěch Novotný, *Maximální křesťanství. Adolf Kajpr SJ a list Katolík*. Praha: Karolinum 2012, s. 86–88).

73) Anon., Nové označení klasifikace filmů. *Katolík* 9, 1946, č. 31, s. 2.

74) Jak ostatně chtěla již encyklika *Vigilanti Cura*: „Poněvadž však jde o scénická představení, která přicházejí ke všem třídám společnosti, k nevzdělaným totiž i vzdělaným, k lidu i předákům, nemůže se bezpochyby souditi všude stejně. Neboť jsou různosti podle rozličných krajín, okolností a způsobu života, proto není vhodno dávat všem všude jediné roztrídění.“ (Viz *Svatého Otce Pia XI. Encyklika o filmu (Vigilanti Cura)*. Brno 1936, s. 8).

75) Anon., Nové označení klasifikace filmů. *Katolík* 9, 1946, č. 31, s. 2.

76) Anon., Spolupráce mezi Filmovým sdružením KCK a Ústředním svazem kinematografů. *Katolík* 1, 1936, č. 8, s. 62.

77) „Abychom vyhověli mezinárodním požadavkům, jakož i provedli odlišnost názvu od jiných kinematografických podniků v ČSR, jež nejsou podniky katolickými, bylo nutno provést změnu názvu: Filmové sdružení ČSL — Celostátní katolická centrála kinematografická v Praze. Zkratka po vzoru mezinárodním byla stanovena takto: KCK.fis.“ (Viz Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, f. Arcidiecézní rada Katolické akce v Olomouci (1926–1949), inv. č. 41, Filmový odbor, Zpráva o činnosti KCK.fis.).

na 1937 bylo toto centralizační směřování oficiálně schváleno episkopátem.<sup>78)</sup> Od března 1937 začala centrální instituce používat název Katolická filmová centrála při Katolické akci (anebo Katolická filmová centrála, sekce Katolické akce). Centrála sídlila na Hradčanském náměstí v Martinickém paláci, tedy v sídle Svatováclavské ligy a potažmo i Katolické akce, která převzala iniciativu v centrálním řízení všech katolických filmových záležitostí. V rámci této centrály se zároveň podle rozhodnutí episkopátu rozdělil okruh působnosti mezi Poradní sbor pro věci filmu při Katolické akci pro arcidiecézi pražskou, který byl ustaven 15. dubna 1937 a měl konat v rámci celostátních záležitostí, a mezi Filmové sdružení ČSL, které mělo dále fungovat jen jako technický poradce.<sup>79)</sup> Díky sjednocení katolických kinematografických aktivit pod jednou centrálou mohlo Československo přistoupit k mezinárodní katolické kinematografické centrále OCIC (International Catholic Organisation for Cinema). Českou stranu zde zastupoval Karel Závadský.<sup>80)</sup>

Během protektorátu byla činnost Katolické filmové centrály nuceně přerušena. Zřízením Českomoravského filmového ústředí byly všechny dosavadní filmové organizace zrušeny. Záhy po osvobození na jaře roku 1945 bylo však opět započato s vydáváním časopisu, filmovou cenzurou a dalšími aktivitami. Svatováclavská liga začala opět nabízet farám a katolickým spolkům technické vybavení pro filmové projekce a přednášky se světelnými obrazy<sup>81)</sup> a začala organizovat půjčovnu úzkých filmů.<sup>82)</sup> Filmový odbor byl obnoven jako jeden z prvních (spolu s odborem rozhlasovým, tiskovým a školským). Dne 1. června 1946 se pak konala volební valná hromada Svatováclavské ligy. Předsedou byl zvolen opět Václav Janda.<sup>83)</sup>

Přesné rozdíly mezi aktivitami a kompetencemi Filmového sdružení ČSL, Katolické filmové centrály či Svatováclavské ligy nejsou zcela jasné.<sup>84)</sup> Důležité však je, že všechny aktivity organizovala a jednotně zastřešovala Katolická akce.

### (Ne)úspěchy konkrétních akcí

Pod Katolickou akci byla následně organizována veškerá kinematografická činnost i na nižších úrovních. Při každé diecézní radě Katolické akce měl vzniknout poradní sbor pro věci radia a filmu a při každé farní radě Katolické akce pak skupina posluchačů radia<sup>85)</sup>

78) „V úvodu své zprávy dovoluujeme si nejprve vzdáti díky všem pánům biskupům za uznání z roku minulého, kterým Filmové sdružení ČSL se sídlem v Praze bylo uznáno za Celostátní centrálu, pokud se katolických filmových zájmů týče. Tohoto uznání si velice ceníme a má pro naši práci veliký význam.“ (Viz Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, f. Arcidiecézní rada Katolické akce v Olomouci (1926–1949), inv. č. 41, Filmový odbor, Zpráva o činnosti KCK.fis.).

79) Anon., Definitivní úprava katolické filmové centrály. *Katolík* 2, 1937, č. 7, s. 52.

80) Anon., Československo přistoupilo oficiálně k mezinárodní filmové centrále. *Katolík* 2, 1937, č. 19, s. 145.

81) Anon., Promítací přístroje pro diapásky „Zonoskop“. *Katolík* 9, 1946, č. 3, s. 8.

82) Anon., Úzký film. *Katolík* 10, 1947, č. 30, s. 8.

83) Anon., Ze Svatováclavské ligy. *Katolík* 9, 1946, č. 12, s. 8.

84) Opět zde vyslovujeme naději, že světlo do celé záležitosti vnese archivní fond Svatováclavské ligy uložený v Archivu Národního muzea.

85) Rozhlasu byla věnována ze strany římskokatolické církve taktéž intenzivní pozornost. Obdobně jako existovala v katolických periodikách speciální rubrika o filmu, existovala stejná rubrika i pro rozhlas (v nedělních Lidových listech byla ve 20. letech 20. století rozhlasu věnována celá strana). Katoličtí posluchači byli vyzý-



a zájemců filmových.<sup>86)</sup> Taková situace se ovšem jeví jako naprosto nereálná. Sama Katolická akce pravděpodobně nevznikala zdaleka v každé farnosti<sup>87)</sup> a existenci filmového odboru respektive skupiny zájemců filmových se nám na úrovni farní organizace také nepodařilo vypátrat. Písemná agenda farních Katolických akcí, kterou jsme prostudovali, dokládá, že největší zájem členů farních Katolických akcí se točil především kolem zvelebování místního kostela.<sup>88)</sup> V druhém sledu se pak rýsovala různá lokální charitativní a osvětová činnost<sup>89)</sup> či pořádání poutí.

Pokud zapátráme přeci jen po nějakých zmínkách o filmu, šlo na úrovni farních organizací Katolické akce především o distribuci informací z katolické filmové cenzury a o hlídání místních kinematografických představení. Ta se konala buď v orlovnách, ve spolkových domech jednotlivých katolických spolků anebo přímo na farách či v kostelech. Ideálním nosičem pro takové projekce byl úzký film, nepřekvapí tedy, že se o něj církve a představitelé Katolické akce intenzivně zajímali. Prvním krokem ustaveného Filmového poradního sboru při Katolické akci bylo vyhlášení soupisu majitelů promítacích strojů na diapozitivy, diapásky a na úzký film. Soupis měl sloužit k vybudování sítě farních kin.<sup>90)</sup> Od poloviny ledna roku 1938 začal časopis *Katolík* vedle klasifikace dlouhých hraných filmů přinášet i informace o úzkých filmech<sup>91)</sup> s upozorněním, že úzké filmy s náboženskou tematikou lze půjčit u Svatováclavské ligy.<sup>92)</sup> Obnovená Katolická akce po 2. světové válce pak navázala na podporu úzkého filmu a zřídila v rámci Svatováclavské ligy Ústřední půjčovnu 16mm filmu.<sup>93)</sup>

V dochovaných zápisech ze schůzí farních Katolických akcí lze sporadicky také nalézt informace o filmových projekcích anebo přednáškách se světelnými obrazy Katolickou akcí organizovaných. Katolická akce v Dolních Počernicích kupříkladu pořídila již v dubnu roku 1934 promítací plátno a skioptikon od Ústředí katolické mládeže. Během následujících let pak pořádala přednášky (přednášel zde i předseda Svatováclavské ligy Václav

---

vání, aby si vedli evidenci o pohoršlivých pořadech a prostřednictvím Katolické akce posléze prosazovali vysílání katolických pořadů.

86) Anon., Zřízení filmové a radiové katolické centrály ČSR v Praze. *Katolík* 2, 1937, č. 1, s. 4.

87) Usuzujeme tak na základě malého množství dochovaných archivních fondů Katolické akce. Tuto skutečnost můžeme zdůvodnit pomocí několika hypotéz: 1. Katolická akce byla organizována opravdu jen v několika málo farnostech a veškerá činnost tak byla na centrálních organizacích, 2. Katolická akce byla organizována v řadě farností, nevedla si ovšem žádnou písemnou agendu ani si nevedla knihu zápisů ze schůzí, 3. Katolická akce byla organizována v řadě farností a vedla si písemnou agendu, která ovšem byla skartována anebo začleněna do fondů jednotlivých farních úřadů a dnes se nachází v jednotlivých okresních archivech uložená v rámci fondů farních úřadů anebo je stále ještě uložena přímo na farách.

88) Např. členové Katolické akce v Třeboradicích probírali minimálně dva roky (1935 až 1937) koupi nových nosítek pro sochu Panny Marie a nových obrazů pro kapli sv. Alžběty. (Viz SOkA Praha-východ, f. Katolická akce Třeboradice (1935–1940). Deník Katolické akce v Třeboradicích.) Členové Katolické akce v Mníšku pod Brdy věnovali největší pozornost finanční sbírce na nové zvony a nákup různých liturgických nádob a parament. (Viz SOkA Praha-západ, Katolická akce Mníšek pod Brdy (1933–1939), Záписы ze schůzí).

89) Katolická akce v Dolních Počernicích např. zavedla v roce 1937 okružní čítárnu časopisů. (Viz SOkA Praha-východ, Farní úřad Dolní Počernice (1727–1959), Zápisná kniha katolického spolku).

90) Anon., Soupis majitelů promítacích aparátů. *Katolík* 2, 1937, č. 9, s. 68–69.

91) Klasifikace úzkých filmů 16 mm. *Katolík* 3, 1938, č. 2, s. 13.

92) Anon., Podmínky pro půjčování filmů 9,5 mm. *Katolík* 3, 1938, č. 6, s. 46.

93) Anon., Úzký film. *Katolík* 10, 1947, č. 30, s. 8.

Janda) a z výtěžku vstupného splácela pořízení přístroje.<sup>94)</sup> Osvětová a evangelizační činnost za pomoci moderního média se často pojila s plány na finanční zisky, které měly být použity na další aktivity Katolické akce. Podobně postupovala i Katolická akce v Mníšku pod Brdy, která pořádala od roku 1935 celkem pravidelně přednášky se světelnými obrazy. V březnu roku 1935 si členové Katolické akce ještě stěžují, že přednáška s názvem *Život pána Ježíše* přinesla sice morální účinek, ovšem žádný finanční výtěžek, se kterým se počítalo. Přednáška o poutním místě v La Salette konaná v listopadu roku 1937 pak vynesla alespoň 95 korun, z čehož 45 korun padlo na výdaje s přednáškou spojené a 50 korun činil čistý zisk.<sup>95)</sup>

Osvětové přednášky se světelnými obrazy ani kinematografická představení naučných, náboženských a kvalitních filmů odpovídajících katolickému světonázoru žádným snadným zdrojem financí nebyly. Hořce se o tom přesvědčili i členové olomoucké Lidové akademie, kteří pod křídly olomoucké Arcidiecézní rady Katolické akce provozovali putovní kino.<sup>96)</sup> Lidová akademie ve složení: předseda Otakar Tauber, místopředseda Kylián Jindřich, jednatel Vojtěch Medek a pokladník Rostislav Kolbe si někdy kolem roku 1930 pořídili putovní kino, které nazvali Akademie. Jejich cílem bylo v duchu laického apoštolátu Katolické akce evangelizovat pomocí moderního média široké vrstvy obyvatelstva. Sehnali peníze, například i od členů Jednoty Orla ve Velké Bystřici, a zakoupili od firmy A. E. G. promítací přístroj za cenu 23 000 Kč. Velká očekávání se však nenaplnila. Když se v únoru 1933 ozvala Jednota Orla ve Velké Bystřici s prosbou o navrácení příspěvku na pořízení putovního kina, musel jim jednatel Vojtěch Medek odpovědět zamítavě. Kino se potýkalo s velkým nezájmem, za zimní období byla aktivní pouze dvě představení, a Lidová akademie nebyla schopna vrátit Jednotě Orla ani požadovaných 800 Kč. Promítací stroj značky Triumph II. byl nakonec prodán se ztrátou<sup>97)</sup> olomouckému kinu Slavia, které provozovala Jednota Orla v Olomouci a kinolicence pro putovní kino byla již v listopadu roku 1932 pronajata Josefu Hergottovi. Původní dohoda zněla tak, že Josef Hergott měl platit Lidové akademii 160 Kč měsíčně. V květnu 1933 byl však nájem snížen na 900 Kč ročně s tím, že v silnější sezoně od září do března bude platit 100 Kč měsíčně a ve zbylých měsících po 50 Kč měsíčního nájmu. Součástí dohody bylo, že putovní kino nebude promítat závadné snímky ani snímky urážející katolickou církev.<sup>98)</sup> Alespoň v tomto byl naplněn duch Katolické akce.

94) SOKA Praha-východ, Farní úřad Dolní Počernice (1727–1959), Zápisná kniha katolického spolku.

95) SOKA Praha-západ, Katolická akce Mníšek pod Brdy (1933–1939), Zápisy ze schůzí.

96) Zdrojem informací je nám složka Kino uložená v Zemském archivu v Opavě (pobočka Olomouc). f. Arcidiecézní rada Katolické akce v Olomouci (1926–1949), inv. č. 41, Filmový odbor.

97) Nový stál 23 000 Kč a prodán byl za 17 000 Kč.

98) Josef Hergott měl o svém filmovém podnikání vést záznamy, které měl na dotázání předložit zástupcům Lidové akademie. V období od 17. září 1932 do 13. února promítal ve čtyřiceti čtyřech obcích filmy: CHUDÁ HOLKA, DOBRÝ VOJÁK ŠVEJK, POKÁNÍ MÁŘI MAGDALENY (pašijová hra), DĚVČE Z HOR, Z LÁSKY, TONKA ŠIBENICE, OTCŮV HŘÍCH, JEZDEC TOM MIX, TOM MIX MSTITEL, PAT A PATACHON, TAM NA HORÁCH, ADJUNKT VRBA, UKŘIŽOVANÁ, OTEC KONDELÍK A ZEŤ VEJVARA, DO PANSKÉHO STAVU, PÁTER VOJTĚCH, PANTÁTA BEZOUŠEK, CIZINECKÁ LEGIE, KAPITÁN RASSGASSE, EVROPA V PLAMENECH, KRÁLOVNA PIRÁTŮ, BEZEJMENNÁ, ŠVEJK V RUSKÉM ZAJETÍ, BYLA JSEM PRODAVAČKOU, TRNY A KVĚTY, REDLŮV ODKAZ, VALENTINO A ŽENY, POSLEDNÍ VÝSTŘEL, DĚTI TRŽNICE, MEZI NEBEM A ZEMÍ, ŽEBRAČKA, MILENKA, ZPOVĚDNÍ TAJEMSTVÍ, ORLOVÉ VELKÉ REVOLUCE, ČÍM SRDCE, ČÍM JSI ZHŘEŠILO, ČERNÝ JACK, VÝSTŘEL, HAIDLBERG, ARÉNA SMRTI, ALPSKÉ RŮŽE, JEJÍ HŘÍCH, MEZI ŽIVOTEM A SMRTÍ, SLAVIA L-BROX, CIKÁNOVA POMSTA, VALENCIA, ŽIVOTEM VEDLA JE LÁSKA, ČERNÉ OČI, ŽENA, KTERÁ NA BOHA ZAPOMNĚLA.

## Konec Katolické akce

Aktivity Katolické akce na poli kinematografie byly, jak již bylo řečeno, po skončení 2. světové války obnoveny a pilně se navazovalo na práci vykonanou před vypuknutím války respektive před heydrichiádou. Znovu se ozývaly dokonce i hlasy po zřízení čistě katolické filmové výroby. Padaly návrhy, aby se využila situace, ve které se na Barrandov uchýlily německé ateliéry a po válce tam zanechaly celé své vybavení. Otvírala se zde pro katolíky šance doslova zaplavit Evropu filmy, ovšem filmy kvalitními — tedy takovými, které by odpovídaly katolické morálce.<sup>99)</sup>

Restart katolického filmu i celé Katolické akce však neměl dlouhého trvání. Brzy po únorovém převratu byly veškeré katolické aktivity zastaveny, katolická periodika zrušena a řada vůdčích osobností skončila ve věznicích.<sup>100)</sup> Zázemí Katolické akce bylo zabaveno a použito na vybudování nové státní Katolické akce, která ovšem s tou původní Katolickou akcí neměla kromě jména nic společného. Státní Katolická akce (neboli „takzvaná Katolická akce“) měla sloužit k zorganizování „vlasteneckých kněží“ v čele Josefem Plojharem a za podpory prokomunistických katolíků v čele s Ferdinandem Pujmanem vytvářet tlak na arcibiskupa Berana, aby ustoupil tlaku KSČ při jednání s Vatikánem.<sup>101)</sup> Osudy této státní Katolické akce nejsou však předmětem naší studie.

## Na závěr

Katolická akce měla fungovat jako armáda laiků, kteří budou prodlouženou rukou episkopátu v pastorační obsluhování obyvatel moderního světa. Sama se tedy měla utvořit podle formálních požadavků moderního světa — měla být svým způsobem demokratická, otevřená a měla cílit na neuraltické body modernity. Obecně lze za největší problém modernity z pohledu katolické církve považovat proces sekularizace světa. Katolická církev musela nutně vyvíjet strategie, jak v sekularizujícím se světě dále fungovat, a k tomu potřebovala pochopit a uchopit nejsilnější zbraně moderního světa — moderní média. Katolická církev byla zkrátka nucena přestat odmítat vše, co mělo stigma osvícenského dědictví. Nestačilo ovšem jen přestat odmítat, ale musela začít i sama používat — demokracii ve formě křesťanských politických stran, mládežnických hnutí a laického apoštolátu a média formou katolického tisku či rozhlasového vysílání. Za kvintesenci moderního světa pak lze považovat právě film. Z toho důvodu lze vztah katolické církve k filmu vnímat do jisté míry jako *pars pro toto* vztahu katolické církve k celému modernímu světu.

Otázkou zajisté je, jaká byla ideální představa papežů, episkopátu, vůdců protisekularizačního boje a organizátorů Katolické akce v konfrontaci s realitou. Do jisté míry to mů-

99) Anon., Vzácná příležitost. *Katolík* 9, 1946, č. 11, s. ???

100) Např. Jan Evangelista Urban byl odsouzen roku 1950 na 14 let těžkého žaláře. Šéfredaktor časopisu *Katolík* Adolf Kajpr byl odsouzen roku 1950 na 12 let těžkého žaláře a ve vězení zemřel. Josef Čihák byl roku 1950 odsouzen na 10 let těžkého žaláře a rovněž ve vězení zemřel a podobný osud potkal mnohé další pracovníky Katolické akce.

101) K dějinám „takzvané Katolické akce“ viz např. Stanislav Balík – Jiří Hanuš, *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2007.

žeme nahlédnout při porovnání papežských encyklik, pastýřských listů a programových brožur s realitou viděnou ve světle archivních materiálů jednotlivých farních či arcidiecézních Katolických akcí a ve světle debat a pří vedených na stránkách katolických periodik. Představa čistě katolických filmových ateliérů a výrobních společností, spořádaných rodin, které chodí do biografů na schválené a kvalitní snímky a centralizované sítě cenzurních a osvětových filmových spolupracovníků je konfrontovaná s realitou farní organizace Katolické akce, jejíž členové — „sluhové sakristií“ se dva roky domlouvají na koupi nových nosítek pro sošku Panny Marie a další rok se handrkují s provozovatelem místního biografu o jedno dobročinné představení pro svou charitativní činnost.

V pramenech také stále narážíme na animozity mezi laiky a duchovními. Důrazem položeným na laický apoštolát měla Katolická akce vyjít vstříc modernímu světu. Podíl laiků na apoštolátu a životu církve byl však dost možná nejproblematictější bodem celé Katolické akce. Závan nového moderního světa měl sice do církve proniknout, kdy a v jaké míře se tak stane, kontroloval ovšem stále pouze episkopát. Ten k tomu měl mít totiž jako jediný charisma a oprávnění dané zasvěcením, a tudíž také moudrost rozpoznávat zákonitosti a směřování společnosti v horizontu *longue durée*. Proto se církev nevzdala svého paternalistického přístupu k laikům. Církev, která cítila potřebu dohlížet na dospělé vzdělané laiky, kteří působili jako experti specializovaných odborů (školský, tiskový, filmový atd.) v rámci Katolické akce, cítila o to víc pak potřebu ochránit „prosté a nevzdělané“ publikum a především mládež, „zřítelnici zřítelnice“ papeže Pia XI.<sup>102)</sup> a nabídnout jim filmy krásné, neboť „neslušný a nevkusný film nemůže být krásným“.<sup>103)</sup>

#### Mgr. Petr Hasan (1985)

Vystudoval obory historie a archivnictví a pomocné vědy historické na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V současné době je doktorandem na tamní Katedře filmových studií a zároveň pracuje jako archivář v oddělení písemných archiválií Národního filmového archivu. Zabývá se kulturními dějinami 18. až 20. století, zejména kulturními strategiemi katolické církve v sekularizovaném světě. Ve své disertační práci se pak věnuje vztahu katolické církve ke kinematografii. (Adresa: petr.hasan@nfa.cz)

#### Citované filmy:

*Její pastorkyně* (Miroslav Cikán, 1938), *Nadlidé* (Václav Wasserman, 1946), *Řeka čaruje* (Václav Krška, 1945), *Chudá holka* (Martin Frič, 1929), *Dobry voják Švejk* (Karel Lamač, 1926), *Děvče z hor* (Václav Kubásek, 1924), *Z lásky* (Vladimír Slavinský, 1928), *Tonka Šibenice* (Karel Anton, 1930), *Tam na horách* (Sidney M. Goldin, 1920), *Adjunkt Vrba* (Miroslav Josef Krňanský, 1929), *Ukřižovaná* (Boris Orlický, 1921), *Otec Kondelík a ženich Vejvara* (Karel Anton, 1926), *Do panského stavu* (Karel Anton, 1925), *Páter Vojtěch* (Martin Frič, 1928), *Pantáta Bezoušek* (Karel Lamač, 1926), *Ka-*

102) V duchu papežova vyjádření, že Katolická akce je mu drahá jako zřítelnice jeho oka, mládež však je mu „zřítelnici zřítelnice“ (viz Pastýřský list československého episkopátu: Akce katolická. *Lidové listy* 7, 1928, č. 12 (15. 1.), s. 7–8 (příloha Kulturní život)), deklarovala i Katolická akce péči o mládež jako svou prioritu.

103) Anon., rubrika Film. *Katolík* 1, 1936, č. 6, s. 46.



*pitán Fracasce* (Alberto Cavalcanti, Henry Wulschleger, 1929), *Evropa v plamenech* (Max Neufeld, 1926), *Švejk v ruském zajetí* (Svatopluk Innemann, 1926), *Trny a květy* (Theodor Pištěk, 1921), *Orlové velké revoluce* (Luitz-Morat, 1925), *Čím srdce, čím jsi zhřešilo* (Willy Wolff, 1927), *Tam, kde kvetou alpské růže* (Hanns Beck-Gaden, 1928), *Slavia L-Brox* (Vladimír Studecký, 1927), *Životem vedla je láska* (Josef Rovenský, 1928), *Černé oči, proč pláčete...?* (Leo Marten, 1930), *Žena, která na Boha zapomněla* (Cecil B. DeMille, 1917).

## SUMMARY

**"An Indecent and Tasteless Film Cannot Be Beautiful."**

*Catholic Action, Structures of Catholic Camp and Their Activities in the Field of Cinema in the Czech Milieu of the First Half of the 1920s.*

Petr Hasan

Catholic Action was initiated by the Pope Pius XI, who formulated it in his encyclical *Ubi Arcano Dei Consilio* from December 1922. The movement was supposed to unite ideologically all activities of various Catholic organizations and movements. Catholic Action was supposed to enter into a dialogue with the modern world and act pastorally in areas where old pastoral models had failed. This is why it was supposed to focus intensely on cinema. In accordance with the encyclical *Vigilanti Cura* from June 1936, Catholic Action began to classify films and perform the Catholic film censorship. In Czechoslovakia, Catholic Action was organized from 1927 but its activities were soon suspended. Nevertheless, its spirit permeated the work of parish organizations and, on the state-level, Saint Wenceslas League. During 1930s, after the appointment of the new archbishop Karel Kašpar, Catholic Action was re-established on all levels. Film activities of Catholic Action included the organization of lectures with luminous paintings, film screenings and the network of parish cinemas, the establishment of travelling cinemas, the support of production of films with Catholic inclination and films depicting Catholic activities, liturgies and Catholic cultural heritage, the establishment of slide film and thin film rentals as well as Catholic film archive. Its activities were suspended during the Second World War and renewed in the spring of 1945. All activities of Catholic Action in the field of cinema ended after the coup d'état in February 1948.